

LITERARNI ODNOSI MED ČEHI IN SLOVAKI

Anna Zelenková: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou : Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha, Nitra: Slovanský ústav AV ČR, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. 376 str.

Monografija predstavlja dopolnitev k obstoječim razpravam o češko-slovaških in slovaško-čeških odnosih. Avtorica želi obravnavano temo obogatiti z izsledki novih spoznanj o kulturnem dialogu med češko in slovaško literaturo, njenem medsebojnem razumevanju in zavračanju. Želi prikazati in analizirati stanje teoretičnega razmišljanja o češko-slovaškem in slovaško-češkem sobivanju, ga interpretirati v njegovih zgodovinskih dejavnih in v okviru tega se ukvarja z malo znano ali spregledano skupno preteklostjo, v kateri so imeli Čehi in Slovaki velikokrat različna mnenja in cilje.

Časovno je razprava zamejena na obdobje od narodnega preporoda do obdobja med obema svetovnjima vojnama v 20. stoletju. Avtorica je poleg dostopne literature uporabila tudi do zdaj še neobjavljeno gradivo, zlasti korespondenco in slovaške rokopise v čeških arhivih. Pri tem je posegla tudi v bolj obrobne probleme, ki bi lahko poglobili razumevanje odnosov.

Metodološko se razprava naslanja na komparativne pristope medliterarnih študij češko-slovaških odnosov, nakazanih v zborniku *Česko-slovenská vzájemnost a nevzájemnost* (Brno 2000), ki je pokazal na nujnost raziskav nevzajemnosti kot predmeta jezikovno-literarnih in kulturno-geografskih raziskav. Z razpadom skupne države so navsezadnje nastale nove okoliščine in pogledi, s katerimi je mogoče obravnavati češko-slovaške vzajemne in nevzajemne odnose v preteklosti in sedanjosti.

Avtorica je poskusila zasukati tradicionalno shemo češko-slovaških in slovaško-čeških odnosov v tej smeri, da sprejema slovaški delež v češkem literarnem razvoju kot enakovreden sestavni del intertekstualne mreže jezikovnih, žanrskih in motivno-strukturnih elementov, ki vplivajo drug na drugega. Zato tudi pojma *češko-slovaški* in *slovaško-češki literarni odnosi* razume kot popolnoma enakovredna, zaradi tradicije pa se je odločila uporabljati prvo možnost.

V monografiji je poleg čeških in slovaških avtorjev na več mestih omenjen slovenski literarni zgodovinar Matija Murko, ki je bil v letih 1920–1931 profesor južnoslovanskih jezikov in književnosti na Filozofski fakulteti Karlove univerze ter eden izmed ustanoviteljev Slovanskega inštituta v Pragi. Iz njegovih del in korespondence avtorica črpa podatke o njegovem pogledu na češko-slovaške odnose.

Monografija je sestavljena iz treh poglavij. V prvem (*Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*) so predstavljeni metodologija, literarnozgodovinska refleksija in izhodišča, na podlagi katerih Zelenková obravnava vzajemnost in nevzajemnost češko-slovaških in slovaško-čeških literarnih odnosov. Nato z literarnozgodovinskega vidika na izbranih primerih prikazuje uspešne in neuspešne poskuse za dialog med obema literaturama skozi 19. stoletje in začetek 20. stoletja. Na literarni odnos med Čehi in Slovaki je imelo velik vpliv tudi izdajanje knjig slovaških avtorjev (zlasti klasičnih) na Češkem od 20. let 20. stoletja, zlasti potem, ko je v Pragi začela delovati založba Leopolda Mazáča. Monografija prikazuje tudi, kako je na odnose med obema narodoma vplivala politična situacija (Slovaška pod Ogrskim delom avstro-ogrske monarhije je bila upravno in politično bolj povezana z Madžarsko kot s Češko, kar je povzročilo oddaljevanje obeh narodov, po 1. svetovni vojni pa so se povezave znotraj Českoslovaške republike znova okrepile, kar je vsaj načeloma omogočalo njuno ponovno zблиževanje) in gibanja 19. stoletja za sodelovanje in podporo med slovanskimi narodi.

Drugo poglavje (*Česko-slovenské a slovensko-české literárne vzťahy na okraji pozornosti (Od 40. rokov 19. storočia do medvojnovného obdobia)*) je posvečeno manj znanim češko-slovaškim in slovaško-češkim literarnim odnosom od 40. let 19. stoletja do obdobja med obema svetovnjima vojnama. Tu so natančneje predstavljeni trije potopisi s Slovaške iz let 1843–1848, ki govorijo

o češko-slovaških odnosih skozi oči čeških in moravskih narodnih buditeljev v času normiranja knjižne slovaščine. Obravnavani so predvsem Jan Helcelet, Vilém Dušan Lambl in František Ladislav Riegr. Potopisom sledi razprava o začetkih slovaške ženske literature v almanahu *Nitra* v povezavi s češko-slovaškimi odnosi. Kot začetna spodbuda uveljavljanju ženskih avtoric, pri čemer naj bi se ta proces na Češkem začel odvijati prej kot na Slovaškem, je predstavljeno narodno prebujenje in razvoj meščanske družbe. Pobudo k nevezajnosti češko-slovaških odnosov avtorica prikaže na primeru avtorja norme slovaškega knjižnega jezika, Ludovita Štúra, ki v svojem spisu *Slovanstvo a svet budúcnosti* kritizira češki značaj in usmerjenost češkega naroda h kulturno-političnemu zahodu, medtem ko sam zagovarja slovansko povezanost pod okriljem Rusije. V nadaljevanju avtorica predstavi Czamblovo delo *Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty* z začetka 20. stoletja, ki se postavi v bran samostojni knjižni slovaščini nasproti tendencam češko-slovaškega zблиževanja in skupne jezikovne enote. To delo je, v nasprotju z Czamblovimi željami, med Čehi okrepilo zanimanje za idejo češko-slovaške narodne enotnosti. Zanimiv je tudi opis začetkov slovakistike na Slovanskem inštitutu v Pragi, uradno ustanovljenega leta 1922. Takratni predsednik Češkoslovaške, T. G. Masaryk, je s svojim fondom podpiral Slovanski inštitut in njegove raziskave Slovaške in Podkarpatske Rusije. V zvezi s tem so predstavljeni projekti, ki jih je inštitut oziroma od leta 1928 njegov Zbor za raziskovanje Slovaške in Podkarpatske Rusije realiziral, med drugim na primer izdajanje revije *Slavia*. Prikazana sta tudi povezanost med njim in Slovaško matico ter spor ob izidu pravil slovaškega pravopisa v letu 1931. Ob koncu poglavja je prikazan odnos češkega slavista, komparativista Franka Wollmana do Slovaške. Po prihodu na Slovaško leta 1919 je najprej poučeval na slovaških srednjih šolah, od leta 1923 pa predaval na Filozofski fakulteti Univerze Komenskega, kjer je l. 1925 postal izredni profesor. V svojih pismih, ki jih je pošiljal Jiříju Polívki, je opisoval svoje razočaranje nad Slovaki in Čehi ter odnose med njimi na fakulteti. Za Slovake je Wollman pomemben zlasti zaradi aktivnega sodelovanja in izobraževanja študentov za zbiranje slovaškega ljudskega izročila, pri čemer je pomagal tudi po letu 1928, ko je kot redni profesor dobil mesto na Masarykovi univerzi v Brnu.

Tretje poglavje (*Neznáme rukopisy Štefana Krčméryho v pozostalosti T. G. Masaryka*) se posveča dvema neznanim rokopisoma Štefana Krčméryja, ki sta bila najdena v zapuščini prvega češkoslovaškega predsednika T. G. Masaryka. Krčméry je bil v 20. in 30. letih 20. stoletja ena najvidnejših oseb češko-slovaškega kulturnega prostora. Ob koncu 20. let je sprejel povabilo češkoslovaškega predsednika Masaryka na trimesečno študijsko bivanje v Pragi. Predstavljena je njegova vloga v Slovaški matici ob izidu pravil slovaškega rokopisa, po odhodu iz Matice pa je odšel v Ženevo. Najverjetneje je prav tam z ženino pomočjo napisal prvega od dveh doslej neznanih rokopisov, *A ešte letiace tiene*. Vsebuje znake umetniško lirizirane proze, značilne za slovaško literaturo 30. let, v vsebini pa je opazna avtobiografska podlaga z njegovimi osebnimi doživetji v Ženevi. Naslov dela je literarna reminiscenca na roman *Letiace tiene* S. H. Vajanskega, ki je izšel natanko pol stoletja prej. V vsebini delno avtobiografsko opisuje slovaškega študenta teologije, ki se v Ženevi srečuje z evropskimi romantiki in filozofi ter z njimi razpravlja o verskih vprašanjih. Drugo prvič obravnavano besedilo je esej z naslovom *Vajanský* po S. H. Vajanskem, ki je bil pomemben slovaški pisatelj, publicist, kritik in politik na prelomu 19. in 20. stoletja. Iz pripisa izhaja, da je esej nastal v Pragi, najverjetneje leta 1933 v habilitacijske namene, čeprav habilitacije navsezadnje ni bilo. Interpretacija Vajanskega je osnovana na kronološkem principu, v okviru katerega je Krčméry analiziral posamezne teme – analizo njegovega psevdonima, njegovo izobrazbo in kulturo in buditeljski duh, temu sledijo osebni spomini na ženo Vajanskega ter Krčméryjeva srečanja z Vajanskim. Pri interpretaciji pesniške in pisateljske poti in dela Vajanskega se je posvetil zlasti slovaškim in češkim koreninam pesniške zbirke *Tatry a more*. V nadaljšem poglavju eseja je obravnavan odnos med Vajanskim in Masarykom, ki sta se po prvotnem soglašanju sčasoma postavila na nasprotna bregova. Ob koncu eseja je Krčméry izpo-

stavil osnovne značilnosti sloga, jezika in poetike Vajanskega s slovaškega in češkega stališča, pa tudi v mednarodnem kontekstu. Zelenková je ta rokopis uvrstila v monografijo zaradi njegovega nastanka v Pragi in ker gre za pomemben prispevek k zgodovini češko-slovaških odnosov tako po literarni kot politični plati, pa tudi zato, ker dopolnjuje interpretacijske poglede na Vajanskega v tistem obdobju. Na koncu tega poglavja sta dodani dve pismi Š. Krčméryja J. Horáku in del 4. poglavja rokopisa *Vajanský*.

Knjigi je dodan povzetek v angleškem in ruskem jeziku ter izčrpen seznam v knjigi obravnavanih oseb.

Andrej Perdih

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU